

Лейля Шефкъ

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, България

## ГЕОДЕМОГРАФСКА ХАРАКТЕРИСТИКА НА РЕПУБЛИКА ТУРЦИЯ

Leylya Shefka

“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

### GEODEMOGRAPHIC CHARACTERIZATION OF THE REPUBLIC OF TURKEY

People, living in particular territory with definite borders in an exact moment form a community, which is determined as population. For many sciences this is an important term. Events connected with population have always been significant from the past until nowadays. Moreover, the problems connected with population and the finding of solutions to them, as well as the changes that took place during their historical development lead to different researches, suitable policies are made according to the situations and the needed measures have been taken and are taken.

In a country it is important to know about its population, the number of men and women, their distribution in age groups, average life expectancy and the educational status in all age groups. Their analysis in some extent shows the socio-economic condition in the country and can be a precondition for different changes.

In this context the number and structures of the population of the Republic of Turkey will be examined.

**Keywords:** population structures, demographic situation, demographic development.

#### Увод

Населението, това е съвкупността от хората, които живеят на Земята. Те съществено се различават по външен облик, език, религия, начин на живот, култура, обичаи, традиции и др. То е неравномерно разпределено по земната повърхност, по отделни географски региони, страни и местности. Неговото формиране е резултат от продължително историческо и икономическо развитие, и протичането на сложни демографски процеси. Основният елемент в демографията е индивидът, но той не е достатъчен за получаване на обща информация за населението. При демографските изследвания на населението, демографите се възползват от архивните и от текущите данни. Изследването на населението в една страна дава информация за причините допринесли за развитието на тази страна.

Географски страната е разположена в северното полукълбо, на еднакво разстояние от Екватора и Северния полюс: северна ширина от 36° до 42° и

източна дължина от 25° до 45°, като **3% от територията е разположена на Балканския полуостров в Югоизточна Европа и 97% от територията се намира в Мала Азия.** Сухоземните граници на Турция са 2 573 км, а морските (включително и островите) са общо 8333 км. Около сухоземните си граници Турция има 2 европейски (България и Гърция) и 6 азиатски (Грузия, Армения, Азербейджан, Иран, Ирак, Сирия) държави за съседи. Турция има излаз на четири морета: Черно, Егейско (Бяло), Средиземно и Мраморно море. Последното е разположено във вътрешността ѝ, но именно тук се намират морските протоци Босфора и Дарданели. Територията на съвременната турска държава заема площ от 783 562 км<sup>2</sup>. Съвременните географски очертания на Турция се оформят след войните през 1912–1919 г., когато губи почти всичките си владения в Балканския полуостров, Кавказ и арабските страни. Модерното ѝ развитие започва след войната за независимост (1919–1922 г.) и с обявяването на страната за република (29.10.1923 г.). През следващите десетилетия териториалният обхват и границите на Турция остават почти непроменени. По площ на територията тя е на 36-то място в света.

В административно отношение страната е разделена на 81 провинции (вилаета), 919 области (околии) и 18 759 градове и села. Само в 19-те вилаета на двата най-западни региона на страната, Мраморния и Егейския, върху 1/5 от територията живеят 2/5 от населението и се произвежда над 1/2 от БВП на страната.

Турската държавност в Мала Азия е наследник на многопластови култури. Кръстопътното географско положение е причина на нейната територия да протичат процеси, пряко свързани със значимите исторически събития за Европейския Изток и Югоизток, Централна Азия, Кавказ, Близкия и Средния Изток, Източното Средиземноморие и Северна Африка.

Целта е да се разгледат демографските показатели на Турция и да се направи анализ на ефекта от промените, произтичащи в демографската структура във времето.

### **Брой и разпределение на населението на Република Турция**

Промените, които преживява Турция в социално-икономическо отношение, са отговор и на бързи промени в демографските показатели. Населението на Турция при основаването на републиката е по-малко от 14 млн. д., а днес е над 80 млн. д.

Динамиката в броя на населението в Република Турция показва, че то продължава на нараства. В периода 1923–1975 г. нарастването му е с под 1 млн. души годишно, а след този период увеличението е с над 1 млн. души годишно. В териториален план се наблюдават сериозни различия в динамиката му в страната. По данни на Системата за адресна регистрация на населението (ADNKS) към 31 декември 2017 г. броят му е 80 810 525 души, което представ-

лява 1,07% от населението в световен мащаб. Страната се нарежда на 18-то място след Ирак и преди Германия по броя му. В сравнение с 2010 г., през 2017 г. то се е увеличило с 7 087 537 души, или средно с 1 012 505 души на година. Таблица 1 дава ясна представа за трайното му увеличение, особено след 1980 г., средно с над 1 млн. д. Причините за това са все още високите стойности на раждаемост и все по-ниските стойности на смъртност.

**Таблица 1. Брой и структури на населението**

Година	Възрастови групи	Брой	Мъже	Жени	Процентно съотношение (%)		
					Общо	Мъже	Жени
2000	Общ брой	67 803 927	34 346 735	33 457 192	100,0	100,0	100,0
	0-14	20 220 095	10 453 093	9 767 002	29,8	30,4	29,2
	15-64	43 701 502	22 131 543	21 569 959	64,5	64,4	64,5
	65+	3 858 949	1 749 563	2 109 386	5,7	5,1	6,3
2010	Общ брой	73 722 988	37 043 182	36 679 806	100,0	100,0	100,0
	0-14	18 878 582	9 691 297	9 187 285	25,6	26,2	25,0
	15-64	49 516 670	25 020 856	24 495 814	67,2	67,5	66,8
	65+	5 327 736	2 331 029	2 996 707	7,2	6,3	8,2
2015	Общ брой	78 741 053	39 511 191	39 229 862	100,0	100,0	100,0
	0-14	18 886 220	9 695 191	9 191 029	24,0	24,5	23,4
	15-64	53 359 594	26 972 558	26 387 036	67,8	68,3	67,3
	65+	6 495 239	2 843 442	3 651 797	8,2	7,2	9,3
2016	Общ брой	79 814 871	40 043 650	39 771 221	100,0	100,0	100,0
	0-14	18 925 782	9 715 020	9 210 762	23,7	24,3	23,2
	15-64	54 237 586	27 409 239	26 828 348	68,0	68,4	67,5
	65+	6 651 503	2 919 392	3 732 111	8,3	7,3	9,4
2017	Общ брой	80 810 525	40 535 135	40 275 390	100,0	100,0	100,0
	0-14	19 033 488	9 769 101	9 264 387	23,6	24,1	23,0
	15-64	54 881 652	27 732 601	27 149 051	67,9	68,4	67,4
	65+	6 895 385	3 033 433	3 861 952	8,5	7,5	9,6

*Източник: Преброявания на населението, 1935–2000 г.; Система за адресна регистрация на населението, 2007–2017 г.*

Първото преброяване в историята на Република Турция е направено през 1927 г. и населението на страната е 13 648 270 души. С годишен темп на естественя прираст, вариращ между 17‰ и 22‰ до 2017 г., в този период то се е увеличило с малко повече от 67 млн. души, за да достигне стойност от 80 810 525 души.

Според данните за 1927 г., населението живеещо в градовете е 3 305 879 души и представлява 24,2% от общия му брой. За 2016 г. се е увеличило с около 22 пъти и достига до 73 671 748 души, или съставлява 92,3% от него. Причината за бързото увеличение на градското население е в посока мигриране на селското население към градския център и намаляване на селското население. Друга важна причина за увеличаването на градското население в периода след 1980 г. са направените промени в административната структура в следствие на разделянето и приемането на някои бучаци и села като области, което

води до определянето им за градове, и в резултат на това се увеличава броят на градските населени места и градското население. Съответно за 1927 г. селското население е 10 342 391 души, а през 2016 г. то достига до 6 143 123 души, или близо 0,6 пъти по-ниска от първата стойност (-4 124 472 д.), и делът в общия брой е намаляло до 7,7% от 75,8%. Увеличението на броя на населението в селата се дължи на раждаемостта и смъртността, но като цяло намалението се дължи на миграционните процеси към града.

### **Естествено движение на населението**

„Раждаемостта е един от факторите за увеличаване на населението, а намаляващия фактор е смъртността, не е възможно да се направят сметки за развитието на населението във времето без да се притежават знания за общото ниво на населението“ (Gürtan: 1973).

От 1980 г. раждаемостта започва да намалява от стойност 32,2‰ до днес, като достига до ниво от 16,4‰ през 2016 г. Спадът в раждаемостта е обективно обусловен от влиянието на множество демографски, социални и икономически фактори.

„Индустриализацията става все по актуална тема, след 1980 г.“ (Yakup Keremek: 2005). В страната либералните икономически политики печелят все повече власт, но в темпа на растеж на населението се наблюдава едни значителен спад. Това може да се каже, че се дължи на включването на жените в професионалния живот, получаването на резултатите от семейното планиране, което допринася за намаляването на раждаемостта.

“Основните фактори, които влияят на плодовитостта в Турция са среден доход на глава от населението, образователен статус на майката, урбанизацията и индустриализацията. В Турция тоталният коефициент на плодовитост от 4,3 деца за 1978 г. е намалял до 2,6 деца през 1998 г., а в наши дни той е 2,1. С други думи, жените в Турция от преди 20 години до сега раждат средно с по две деца по-малко“ (TÜVİTAK: 2009).

„В Турция, която се смята за развиваща се страна, се наблюдава темпът на растеж между 16–18% в наши дни. От гледна точка на сегашното положение на Турция, с цел оползотворяване на споменатите по-горе данни, полезно е да се сравнят с други страни. Притежаващите висок прираст на населението слабо развити и развиващи се страни, се увеличава предимно бедността под натиска на увеличаващото се население. Растежът на населението ограничава достъпа на хората до наличните: първо до земята, до природните ресурси, които са факторите, влияещи на тяхното благосъстояние“ (Fikret Başkaça: 2006).

Смъртността е както биологичен, така и социално обусловен процес. Динамиката ѝ е повлияна от промените в условията за живот на населението, състоянието на възрастовата и половата му структура, и множество други фактори. В проучваната територия равнището на смъртността е с постепенно

намаляващи стойности, като за периода от 1985–1990г. е 10,0%, то в наши дни достига стойности от 5,3%, което е намаляване на смъртността почти на половина.

„Смъртността, като фактор намаляващ броя на населението, се изследва в три части. Детска смъртност, смъртност на възрастни и обща смъртност. Общата смъртност обединява и двете – детската и възрастната смъртности“ (DIE, 1995).

През 2016 г. нивото на общата смъртност в Турция продължава да е твърде висок – 5,3%. В сравнение с 2010 г., броя на смъртните случаи се е увеличил с 0,3 пункта.

### **Детска смъртност**

От 2000 г. се наблюдава постоянно намаление на детската смъртност в Турция, макар че през 2016 г. коефициентът на детска смъртност е 10,0%, и в сравнение с 2010 г. показва спад от 12,0%. За разглеждания период 2010–2016 г. детската смъртност намалява с около 2 пункта.

Коефициентът на естествен прираст за Република Турция в периода от 2010 г. до 2016 г. се движи в интервали от плюс 14,4% (2010 г.) до плюс 11,1% (2016 г.), може да се отчете спад в стойността с 3,3 пункта.

Основната причина за намаляване на естествения прираст е по-ниската раждаемост през последните години, която е в резултат от негативното влияние на редица социални, икономически, демографски и други фактори. Недостатъчната материална осигуреност на семействата, изменението във фертилното поведение и психическата нагласа за малко деца, снижаването на жизнения стандарт, безработицата и др. са сред факторите, довели до ниската раждаемост през последните 16 години. Друга причина за положителния естествен прираст е намаляването на стойностите на смъртността през разглеждания период. Според мнението на много учени, проучващи населението, още дълъг период от време ще се запази положителния естествен прираст на населението, въпреки ниската раждаемост, който е на прага на заместването на поколенията и ниските стойности на смъртността.

### **Възрастовата структура**

Възрастовата структура на населението от особена важност, защото е повлияна от естественото възпроизводство на населението и има отношение към трудовите ресурси. Естественото възпроизводство на населението в Турция все още позволява естествена замяна на поколенията, но тя с всяка изминала година се стеснява. Възрастовата структура на населението в страната е 23,6:67,9:8,5.

Възрастовата структура на населението е от особена важност, защото е повлияна от естественото възпроизводство на населението и има отношение

към трудовите ресурси. Съчетанието между положителния естествен и механичния прираст в страната за разглеждания период има благоприятни изменения във възрастовата структура на населението, но постепенно достигането на нивото на естествена замяна на поколенията в бъдеще ще стеснява възпроизводствените възможности. Към 31.12.2016 г. децата до 15 години са 18 916 124, или 23,7% от общия брой на населението в Република Турция, като спрямо 2010 г. относителният им дял намалява с 1,9 процентни пункта.

През 2016 г. в страната лицата от 15 до 64 навършени години са 54 274 112, или 68% от общия брой на населението в Турция, и спрямо 2010 г. относителният им дял намалява с 0,8 процентни пункта.

В края на 2016 г. лицата на 65 и повече навършени години са 6 624 635, или 8,3% от населението на Република Турция, и в сравнение с 2010 г. дялът на населението в тази възрастова група нараства с 1,1 процентни пункта.

Към 31.12.2016 г. общият коефициент на възрастовата зависимост е 47,06%, като в сравнение с 2010 г. има нарастване с 1,75 процентни пункта. За периода от 2010-2016 г. намалява дялът на подтрудоспособното население и нараства населението в надтрудоспособната възраст. Всяка от възрастовите групи заема определено място и изпълнява своя роля, както в социално-икономическите отношения, така и в отношенията между поколенията. Увеличаването на броя на възрастното население е процес с последици за икономиката, пазара на труда и социалните системи (като образование, здравеопазване, социално подпомагане). То засяга всички аспекти на икономическия и социалния живот в страната. Демографската ситуация за в момента постига устойчиво развитие, с оглед на изпълнението на редица проекти в икономическата и социалната сфера. Започналият процес на застаряване на населението и застаряването на работната сила в условията на динамичен пазар на труда с постоянно променящи се изисквания към квалификацията и професионалните умения на заетите поражда необходимост от непрекъснатото повишаване на общия потенциал и учене през целия живот. Променящата се възрастова структура на територията на страната е значим фактор, защото днешната структура ще определя възпроизводството на населението и на работната сила през последващите десетилетия. Възпроизводството на трудоспособното население се характеризира чрез коефициента на демографско заместване, който показва съотношението между броя на влизащите в трудоспособна възраст (15–19 години) и броя на излизащите от трудоспособната възраст (60–64 години). Към 31.12.2016 г. това съотношение е 173.

Влияние върху съвкупностите на населението във и над трудоспособна възраст оказват, както застаряването на населението, така и законодателните промени при определянето на възрастовите граници за пенсиониране. За 2016 г. тези граници за населението в трудоспособна възраст са до навършването на 58 години за жените и 60 години за мъжете (след реформата от 09.09.1999 г).

Средната възраст на населението се повишава, като е била 24,8 години през 2010 г., и нараствайки с 6,6 г. достига до 31,4 години в края на 2016 г. (Таблица 2).

Средна продължителност на предстоящия живот за времевия интервал от 2010–2016 г. е 78 години, и е нараснал със 7 години за периода. Средната продължителност на живота при мъжете в Турция е 75,3 години, а при жените – 80,7 години.

### **Полова структура**

Половата структура дава представа за съотношението между мъжете (40 043 650 души) и жените (39 771 221 души). Тя се влияе от раждаемостта, смъртността и продължителността на живота, от миграционната подвижност на населението и от редица други фактори. До средата на 1950 г. жените са преобладавали в населението на Република Турция, докато днес мъжете са преобладаващото население с 50,2% от цялото население, като на 1000 мъже са падат 993 жени през 2016 г. С увеличаване на възрастта броят на мъжете и жените се изравнява, а в по-горните възрастови групи се увеличават жените, поради по-високата смъртност сред мъжете и по-голямата продължителност на живота при жените. Тази тенденция е характерна за страната, като жените преобладават във възрастта над 65+ години, като са с 812 719 повече от мъжете за 2016 г.

Образованието е съществен фактор за социално-икономическото развитие на всяка страна. Образователната структура на населението е важна качествена характеристика на демографските ресурси. Образователното равнище на населението значително се подобрява с всяка изминала година, но въпреки това делът на грамотното женско население е под дела на грамотното мъжко население. През 2016 г. в сравнение с предходните години, следвайки ясно изразената тенденция на увеличаване на броя и дела на грамотното население на възраст над 6 години е 71 348 896 или 96,5%, като при мъжете този процент е 98,9%, а при жените е 94,1%.

След 1950 г. с бързи темпове се увеличава броят на грамотното население, и като погледнем стойностите за 2000 г. процентът на грамотното население е нараснал значително и тази стойност е достигнала 87,3%. Като цяло за Турция нивото на образование през 2000 г. е с увеличени стойности при жените на 80,6%, а при мъжете е 93,86%, и показва голям напредък. Турция е страна, която е постигнала значителен напредък по въпросите на обучението, но все още въпреки постигнатото до този момент, има какво да се желае и има известно изоставане от това, което трябва да бъде. Освен това, в Турция се наблюдава една тясна връзка между образованието и раждаемостта, която се изразява в това, че неграмотните майки имат средно около 4 деца, и колкото повече се увеличава образователното ниво на майката се наблюдава сериозен спад в

броя на децата. Установено е, че завършилите висше образование майки имат средно по 1 дете.

### **Етнически състав на населението**

По различни оценки турците съставляват около 80–85% от населението на страната. С най-голям относителен дял след тях са кюрдите – около 10–12% и арабите – около 2%. Сред етническите малцинства по-големи групи са тези на циганите, черкезите, туркмените, грузинците, арменците и гърците. Официално признати от държавата етнически малцинства обаче са само българите, гърците, арменците и евреите. Вероизповедания: мюсюлмани 99%, като от тях 67% сунити и от 15 до 25% алевии, и 1% християни (православни и арменски християни).

### **Механично движение на населението**

Естественият и механичният прираст на населението влияят върху съвкупностите на населението, които водят до промени в неговия брой и структури. В основата на нарастването на обема на миграцията са редица икономически и социални причини, и най-вече търсенето на работа. Предимно хора в активна възраст и с по-висока степен на образование и квалификация са склонни да мигрират. В резултат на това се получава струпване на население в големите градове, за сметка на намаляване на населението в селата, нарушава се възрастовата структура на населението и това оказват негативно влияние върху социално-икономическото развитие на страната.

В Турция е налице интензивна вътрешна миграция от слабо развитите региони към по-широките индустриални и търговски центрове, както и към места с благоприятни климатични условия и туристически центрове. В границите на Турция миграциите са от град в град, от села в град, както и между селата, в същото време и пристигащите мигранти са от значение, защото могат да породят определени проблеми от икономическа, социална, политическа и от гледна точка на международните отношения. В рамките на външната миграция може да се каже, че съществуват три различни движения на населението: пристигането на бежански групи през последните периоди от различни регионални страни; използването на Турция, като временно убежище или транзитно преминаване по пътя им към Западна Европа от страните от Азия и Африка; чуждестранни мигранти, на която е изложена Турция, идващи в страната най-вече по икономически причини. По данни на Главна дирекция външна миграция към Министерството на външните работи на Турция през 2016 г. на територията ѝ са регистрирани 2 834 441 души бежанци от Сирия (1 511 387 души мъже и 1 323 054 души жени) или 3,55% от общото население на Турция. През 2016 г. са дадени 490 799 разрешителни за пребиваване.

През период 2015–2016 г. провинциите, които имат най-голям промил с нетна миграция са Байбурт – 121,5%, Гюмюшхане – 49,7%, Гиресум – 34,5%,



Болу – 22,8%, Текирдаа – 25,2%, Орду – 21,2%, а провинции които дават най-много мигранти са Хаккяри – минус 37,1%, Аръ – минус 30,0%, Йозгат – минус 27,9%, Муш – минус 25,2%, Шърнак – минус 26,6% и Тунчели – минус 26,5%.

#### **Изводи:**

- Продължава да се задържа тенденцията за положителен естествен прираст на територията на република Турция;
- Възрастовата структура е благоприятна, със значителен брой лица в трудоспособна възраст. Средната възраст на населението е значително пониска;
- Наблюдаваните положителни тенденции могат да не се запазят в дългосрочен план, като следствие от увеличената продължителност на живота, постепенно ще продължава да се увеличава дялът на населението на възраст над 65 години.
- Всяка страна има нужда от качествени хора, а основният фактор за това е образованието, при което има значителен напредък в процента на грамотното население, най-вече в грамотното женско население.

**Таблица 2: Показатели за населението на Република Турция**

Показатели	2000 г.	2010 г.	2015 г.	2016 г.
	Всичко	Всичко	Всичко	Всичко
Гъстота на населението (на кв.км)	88	96	102	104
Естествен прираст (на 1000 души)	14,4	12,2	11,8	11,1
Полово съотношение (брой жени на 1000 мъже)	974,1	990,2	992,9	993,2
Структура на населението по местоживеење (%)				
Градски център	64,9	76,3	92,1	92,3
Села	35,1	23,7	7,9	7,7
Коефициент на възрастова зависимост (%)	55,10	48,81	47,56	47,06
Раждаемост (на 1000 души)	21,6	17,2	17,0	16,4
Тотален коефициент на плодовитост	2,53	2,08	2,15	2,10
Смъртност (на 1000 души)	7,2	5,0	5,2	5,3
Детска смъртност (на 1000 живородени)	28,9	12,0	10,2	10,0

Средна продължителност на живота (в години)	71,05	76,4	78	78
Мъже	69,0	74,2	75,3	75,3
Жени	73,1	78,7	80,7	80,7
Неграмотно население от 6 г. и по-нагоре (%)				
Мъже	6,1	2,1	1,3	1,1
Жени	19,4	9,5	6,2	5,9
Грамотно население от 6 г. и по-нагоре (%)				
Мъже	93,9	97,9	98,7	98,9
Жени	80,6	90,5	93,8	94,1
Средна възраст (в години)				
На населението	24,8	29,2	31	31,4
Мъже	24,4	28,7	30,4	30,8
Жени	25,3	29,8	31,6	32
На майки при раждане				
На дете	26,1	27,2	28,0	28,1
При сключване на първи брак:				
Мъже	26,9	26,6	-	-
Жени	23,2	23,4	-	-

### Заклучение

Демографският ресурс при съвременните икономически условия и икономическо състояние е от особено значение. Подобряването на качеството на живот на младите хора във всички аспекти, като образование и квалификация, трудова реализация, семейство е от съществено значение за страната. Създаването на възможности за достъп на населението до всички видове услуги и средства за прилагането им ще подобри човешкия капитал и страната ще достигне по-високо ниво на своето икономическо и обществено благосъстояние.

### ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

**Карахасан-Чънар 2000:** Карахасан-Чънар, И. *Турция*. София: Лик. [Karahasan-Chanar 2000: Karahasan-Chanar, I. *Turtsia*. Sofia: Lik.]

Devlet İstatistik Enstitüsü (1997). *1990 Genel Nüfus Sayımı*. Ankara: DİE Mat.

Devlet İstatistik Enstitüsü (1995). *Türkiye Nüfusu 1923–1994 Demografi Yapısı ve Gelişimi*. Ankara: DİE Mat.

**Gürtan 1973:** Gürtan, K. *Demografik Analiz Metotları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını.

**Karpat 2003:** Karpat, K. *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm*. Ankara: İmge Kitabevi.

**Tandoğan 1998:** Tandoğan, A. *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu*. Trabzon: Eser Ofset.

**Cillov 1974:** Cillov, H. *Nüfus İstatistikleri ve Demografinin Genel Esasları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları Sermet Matbaası.

- Cipolla 1999:** Cipolla, C. *Dünya Nüfusunun İktisat Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Tuncer 1993:** Tuncer, B. *Hızlı Nüfus Artışının Sosyo Ekonomik ve Çevresel Sorunları*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- TÜBİTAK 2009:** TÜBİTAK. *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2008*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- TÜSİAD 1999:** TÜSİAD. *Türkiye'nin Fırsat Penceresi: Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri*. İstanbul: Omaf Ofset.
- Üner 1972:** Üner, Sunday. *Nüfus Bilim Sözlüğü*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Üner 1984:** Üner, Sunday. *Türkiye Nüfusu Boyutlar-Sorunlar-Yorumlar*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Yayını.
- Üner 1961:** Üner, Ragıp ve Fişek, Nusret H. *Türkiye'de Doğum Kontrolünün Uygulanması Üzerine İncelenmesi*. Ankara.
- Üstünel 2009:** Üstünel, Anıl ve Yılmaz, Volkan. *Türkiye'de Demografik Dönüşüm: Yaşlanan Bir Toplumun Karşı Karşıya Olduğu Sorunlar Üzerine Birlikte Düşünmek*. İstanbul: Konferans Sonuç Raporu.
- Yakar 2012:** Yakar, Mustafa. *21 Yüzyılın İlk Çeyreğinde Türkiye Nüfusunda Ne Değişti?*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5 (21), 381–402.
- Kepenek 2005:** Yakup Kepenek, Nurhan Yentürk. *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, Basım, 209–210.
- Başkaya 2006:** Fikret B. *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları, Baskı, 152–157.
- Türkiye İstatistik Kurumu 2013:** *Nüfus Projeksiyonları 2013–2075 yayın Bülteni*. “Dünya Nüfusu Hızla Artıyor”, (17.01.2014)
- Türkiye İstatistik Kurumu 2009:** *Tarihsel Gelişim 1927–2000 Genel Nüfus Sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları*, s. 1–2. ki dönemde – <www.tuik.gov.tr>